

UNIwersytet PEDAGOGICZNY
im. KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ
W KRAKOWIE
INSTYTUT FILOLOGII POLSKIEJ

dr hab. Marta Szymańska, prof. UP

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Diany Jagodzińskiej
pt. *Obraz nauczyciela w języku wybranych aktów prawa oświatowego*

Dysertacja doktorska mgr Diany Jagodzińskiej *Obraz nauczyciela w języku wybranych aktów prawa oświatowego* wzbogaca wiedzę na temat językowego obrazu świata o precyzyjny językowy portret *nauczyciela*. Przeprowadzone analizy wyraźnie pokazują wzajemną interferencję między obrazem *nauczyciela* w języku czy w ujęciu nauk społecznych a obrazem *nauczyciela*, który można „wyczytać” z aktów oświatowych.

Mgr Diana Jagodzińska precyzyjnie uzasadnia celowość podjętych działań badawczych, objaśniając relacje między językiem stosowanym na co dzień a językiem aktów prawnych. Przygotowując czytelnika do rozumienia przeprowadzonych badań, dokładnie objaśnia cechy języka i stylu aktów prawnych, powołując się na autorytety w tej dziedzinie językoznawstwa, precyzyjnie wyodrębnia te elementy języka i stylu, które potem staną się podstawą analiz i interpretacji (por. s. 19), wprowadza w zagadnienia związane z językowym obrazem świata, objaśniając podstawowe kategorie i pojęcia. Autorka zwraca uwagę na związek między językowym obrazem świata i stylowymi, a także gatunkowymi wyznacznikami tekstu, co łączy obydwa rozdziały teoretyczne pracy. Z pełną świadomością wyklucza inne powiązane metodologie, jak np.: kulturowy obraz świata, dyskursywny obraz świata, tekstowy obraz świata, co opatruje stosownym uzasadnieniem (s. 24-25). Podobnie postępuje także objaśniając mechanizmy profilowania (por. s. 35).

Praca obejmuje 192 strony tekstu. Składa się z siedmiu rozdziałów zasadniczych, zakończenia, aneksu zawierającego obszernie cytaty z tekstów źródłowych, obszernej bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim i polskim. Autorka tak opisuje strukturę rozprawy: „Praca składa się z trzech głównych części: teoretycznej, metodologicznej oraz badawczej. Część teoretyczna złożona jest z czterech rozdziałów, które poświęcone są kolejno:

zależnościom prawa i języka, językowemu obrazowi świata, językowemu obrazowi *nauczyciela*, a także sposobom funkcjonowania obrazu *nauczyciela* w naukach społecznych...” (s. 2). Rozdział 5. prezentuje założenia metodologiczne podjętych badań: materiał (Karta Nauczyciela, ustawa o systemie oświaty, ustawa o systemie informacji oświatowej), wykorzystane metody i narzędzia badawcze, procedury postępowania w trakcie badań. Szósty, najobszerniejszy, bo liczący blisko 80 stron, rozdział zawiera analizę i cząstkową interpretację zgromadzonego materiału, która następnie (rozdział 7.) zostaje zebrana, porównana i podsumowana, tworząc spójny obraz *nauczyciela* w języku. Efektem podjętych badań staje się zatem „rekonstrukcja normatywnego obrazu nauczyciela, jego stereotypu, cech prototypowych oraz peryferyjnych” (por. s. 3).

Na szczególną uwagę zasługują te rozdziały (sytuujące się tak w części teoretycznej jak i badawczej), które bezpośrednio prowadzą do rekonstrukcji językowego obrazu *nauczyciela*. Autorka prezentuje obraz *nauczyciela* poświadczony w źródłach słownikowych i paremiologicznych, a wzbogacony o ujęcia stereotypowe wyprowadzone z ankiet, z którego wynika, iż *nauczyciel*, to wyraz niezwykle produktywny i mocno zakorzeniony w mentalności użytkowników języka (rozdział 3.). „Wyłaniający się nich (derywatów) obraz *nauczyciela* w większości powiela bazowy komponent semantyczny *nauczyciela* jako ‘tego który uczy’. Jednocześnie *nauczyciel* zostaje postawiony w rolach ukierunkowujących na nieujęte dotąd w systemie językowym profile znaczeniowe: przedstawiciela zawodu, pracownika, urzędnika i wychowawcy” – czytamy w jednym z pierwszych cząstkowych podsumowań, którymi Autorka zamykać będzie poszczególne etapy badania. Cały rozdział prezentujący obraz *nauczyciela* w języku zostaje następnie precyzyjnie podsumowany. Omówione zostają profile związane z określonymi rolami społecznymi, a także fasety, przy użyciu których zostały one skonstruowane. Opisowi towarzyszy upraszczające ujęcie tabelaryczne wraz z wybranymi przykładami pochodzącymi z materiału językowego. W kolejnym rozdziale (rozdział 4.) mgr Jagodzińska rekonstruuje obraz *nauczyciela* obecny w pracach mieszczących się w obszarze nauk społecznych (psychologii, socjologii, pedagogiki). W sformułowanych na zakończenie tej części wnioskach Autorka zwraca uwagę na pewną „życzeniowość” obrazu *nauczyciela* konstruowanego w analizowanych pracach: „W opracowaniach z zakresu nauk społecznych – podobnie jak w językowym obrazie świata – odtworzono w znacznej mierze stereotyp *nauczyciela* i kreowano go jako „idealnego”, a więc ‘takiego, jakim powinien być’. Podczas opisu roli i zadań *nauczyciela* wskazuje się raczej na cele, które powinny zostać osiągnięte i wzorce, które powinny zostać zrealizowane w pracy edukacyjno-wychowawczej. Autorzy publikacji psychologiczno-pedagogicznych, myśląc o *nauczycielu*, uwzględniają

zatem nie obraz typowy czy rzeczywisty, ale stereotyp – wzór, którego treści znaczeniowe kształtowały się w naszej kulturze” (por. s. 91). Te dwa obrazy *nauczyciela* – w języku i w ujęciu nauk społecznych – zestawione zostają następnie z obrazem, który wyłania się z analizy aktów prawnych. Autorka zastrzega, że akty te „mają na ogół charakter postulatywny i normatywny, a rzadko są orzekaniem o stanie faktycznym”, jednak zakłada, że „w pewnym stopniu powielają kognitywny obraz funkcjonujący w języku i kulturze, a także w dużej mierze go współtworzą...” (por. s. 94), co można uznać za hipotezę badawczą przygotowywanych badań. Wnioski wyprowadzone z badań, z których dokładny raport znajduje się w rozdziale 6., pokazują związek między obrazem *nauczyciela* funkcjonującym w tekstach socjologiczno-psychologiczno-pedagogicznych a obrazem *nauczyciela* w analizowanych aktach prawnych – idealistyczną tendencją w widzeniu reprezentantów tego zawodu. Jednocześnie, ponieważ osoba, która nie spełnia określonych prawnie warunków, nie jest – w świetle prawa – nauczycielem, obraz wykreowany w aktach prawnych „nierzadko staje się rzeczywistością” (por. s. 175).

UWAGI SZCZEGÓLOWE

Co do formy rozprawy – mgr Diana Jagodzińska wykazała się wielką dbałością o formę pracy, która napisana została bardzo dobrym językiem i bardzo starannie zredagowana. Zdarzyły się pewne językowe potknięcia (por. np. s. 4, 20, 31, przypis 61, s. 34, 73), ale kolejne czytanie z pewnością spowodowałoby ich usunięcie. Przyjrzeć należałoby się także konsekwencji w stosowaniu inicjałów i całych imion (por. s. 95).

Co do struktury pracy – praca została podzielona w logiczny i uzasadniony sposób na rozdziały i podrozdziały. Autorka zachowała właściwe proporcje między częścią teoretyczną i badawczą pracy. Konsekwentnie dokonywała podsumowań i wyprowadzała wnioski cząstkowe, opis wspierając porządkującym ujęciem tabelarycznym.

Co do części teoretycznej - uważam, że została ona opracowana kompetentnie i niezwykle starannie. Autorka wykazuje się w niej:

- umiejętnością wyboru istotnego naukowo problemu,
- bardzo dobrą znajomością licznych prac dotyczących językowego obrazu świata oraz języka i stylu tekstów, które stanowiły materiał badawczy pracy,
- umiejętnością dotarcia do znacznej liczby prac badawczych z interesującą ją dziedziną,

- umiejętnością dokonywania wyboru spośród licznych prac dotyczących podjętego tematu,
- umiejętnością uzasadniania dokonywanych wyborów, np. w odniesieniu do metodologii czy źródeł tekstów do analizy,
- umiejętnością porządkowania i zestawiania zebranego materiału oraz, co znacznie ważniejsze, wykorzystywania go w analizie otrzymanych rezultatów badań,
- umiejętnością krytycznego podejścia do wszystkich omawianych zagadnień i stosowanych rozwiązań.

Przy tak wielu wyrazach uznania, chciałabym sformułować dwie wątpliwości w odniesieniu do tej części pracy. Jedną z nich dotyczy rozumienia kategorii *wychowanie* w przykładach pochodzących ze źródeł leksykograficznych. Na stronie 52. czytamy, iż niektóre przysłowia pokazują *nauczyciela* jako wychowawcę. Stwierdzenie to ilustrowane jest przykładami, które moim zdaniem, nie w każdym przypadku spełniają warunek prawdziwości. Przykłady: „Ciało dają rodzice – rozum uczyliście” czy „Światło lampy zależy od oleju, mądrość ucznia zależy od nauczyciela” – wyraźnie kierują uwagę w stronę rozumu. Podobnie w aforyzmach: „Co strawią nauczyciele, to jedzą uczniowie”, choć tu otwiera się pole do dyskusji. Drugą wątpliwość to właściwie sugestia wynikająca ze szczupłości materiału porównawczego w obszarze stereotypowego postrzegania nauczyciela. Może warto przyrzeć się jeszcze ustaleniom Wigi Bednarkowej zaprezentowanym w tekście „Definicja kognitywna pojęcia NAUCZYCIEL” czy Danuty Łazarskiej „Jak być autorytetem – czyli czego uczniowie gimnazjum oczekują od nauczyciela polonisty”.

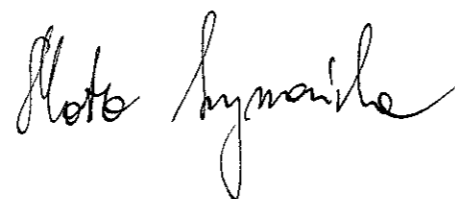
Co do części empirycznej pracy – chciałabym podkreślić, iż Autorka wykazuje się tu ważnymi umiejętnościami, a mianowicie:

- umiejętnością jasnego określania celów,
- umiejętnością precyzyjnego sformułowania hipotez badawczych,
- umiejętnością starannego opracowania i realizacji skomplikowanej procedury badawczej polegającej na analizie tekstów pochodzących z różnych źródeł i reprezentujących różne style języka,
- bardzo dobrą znajomością metod i technik badawczych,
- umiejętnością właściwego doboru narzędzi badawczych,
- bardzo dobrą umiejętność prowadzenia analizy materiału badawczego,

- umiejętnością interpretacji wyników i formułowania wniosków z wykorzystaniem wyników badań przeprowadzonych przez innych badaczy,
- umiejętnością zauważania ograniczeń własnej pracy badawczej,
- ogromną skrupulatnością i precyzją w wyszukiwaniu w obszernym materiale tych elementów, które budują językowy obraz *nauczyciela* w różnego typu tekstach.

Podsumowując, uważam, że dysertacja została oparta na bardzo dobrej podbudowie teoretycznej, uwzględnia liczne publikacje na interesujący Autorkę temat. Pokazuje jej krytyczny stosunek do zebranego materiału. Praca zawiera kompetentnie przygotowany raport z przeprowadzonych badań, a prezentacja materiału została skonstruowana w precyzyjny i przemyślany sposób, co przy tak trudnym temacie jest umiejętnością niebagatelną. Efektem jest wielostronna, szczegółowa, poparta bogatym materiałem językowym rekonstrukcja językowego obrazu *nauczyciela*.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Diany Jagodzińskiej pt. *Obraz nauczyciela w języku wybranych aktów prawa* spełnia warunki określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, tj. *stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...) oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej (...) oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej*, w związku z czym przedkładam wniosek o dopuszczenie doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 14 października 2018 r.